

Atf (cite): Yaman, Hanife (2022). Anadolu ağızlarında kadınlarla ilgili tabu ve örtmecelerin kültürelbilimsel açıdan incelenmesi, *Disiplinler Arası Dil Araştırmaları Dergisi*, 5, 92-106.

Anadolu Ağızlarında Kadınlarla İlgili Tabu ve Örtmecelerin Kültürelbilimsel Açıdan İncelenmesi¹

Hanife YAMAN²

Anadolu Ağızlarında Kadınlarla İlgili Tabu ve Örtmecelerin Kültürelbilimsel Açıdan İncelenmesi

Özet

Dil, kültürün izlerini koruyabilir; bu sebeple dilin çözümlenmesi kültürün çözümlenmesi anlamına gelir. Tabuların (yasakların) oluşum sürecinde toplumun kültürel, mitolojik, dini ve ahlaki birtakım nedenlerin etkili olduğu söylenebilir. Bu yasaklar örtmecelerle dilsel ifadelerle dönüştürülmektedir. Kadın kavramı, bütün kültürler ve disiplinler (mitolojik, sosyolojik, psikolojik vb.) için araştırma konusu olmuştur. Yaşadığı toplumda yasaklamalara en çok kadınlar maruz bırakılmakta ve bu yasaklamalar da kültür ve dil bağlamında tabu ve örtmeceleri ortaya çıkartmaktadır. Bu çalışmada, kadının Türk kültüründeki yeri hakkında bir perspektif çizilerek dilsel tabulardan biri olan "kadın" kavramı Anadolu Ağızları örneğinde ele alınacaktır. Kadın kavramının yasaklar açısından ele alınış şekli, kadınla ilgili örtmecelerin kullanımı ve toplumun kadınlarla ilgili sahip olduğu inançlar ile sosyal ve kültürel yapı gibi unsurlar incelenecektir. Ayrıca Anadolu Ağızlarında kadın kavramı ile ilgili ortaya çıkan tabu ve örtmecelerin hangi özellikleri taşıdığı da ortaya konulmuş olacaktır.

Anahtar Sözcükler: Kültürelbilim, tabu, örtmece, kadın, Anadolu Ağızları

A Cultural Linguistic Analysis of The Taboos and Euphemisms About Women in Anatolian Dialects

Abstract

Language can preserve traces of culture, so analyzing language means analyzing culture. It can be said that there are a number of cultural, mythological, religious and moral reasons in the formation process of taboos (prohibitions). These prohibitions are transformed into linguistic expressions through euphemisms. The concept of woman has been the subject of research for all cultures and disciplines (mythological, sociological, psychological, etc.). Women are mostly subjected to prohibitions in the society they live in and these prohibitions reveal taboos and euphemisms in the context of culture and language. In this study, by drawing a perspective on the place of women in Turkish culture, the concept of "woman", one of the linguistic taboos, will be discussed in the sample of Anatolian Dialects. Factors such as the way the concept of woman is handled in terms of prohibitions, the use of euphemisms related to women, the beliefs of the society about women, and the social and cultural structure will be examined. In addition, the characteristics of the taboos and euphemisms related to the concept of woman in Anatolian Dialects will be revealed.

Key Words: Cultural linguistics, taboo, euphemism, woman, Anatolian Dialects

Makale Türü: Araştırma

Paper Type: Research

1. Giriş

Dil ve kültür sürekli etkileşim içerisinde. Kültürelbilim ise bu etkileşimin işleyişini betimlemekte ve incelemektedir. Kültürelbilimsel incelemelerin dil birimleri üzerine yoğunlaştı-

1 Bu çalışma 20-22 Ekim 2022 tarihlerinde Van'da düzenlenen IV. Uluslararası Türkoloji Sempozyumu'nda sunulan ve özet metin olarak basılan Anadolu Ağızlarında Kadınlarla İlgili Tabu ve Örtmecelerin Kültürelbilimsel Açıdan İncelenmesi isimli bildirisinin gözden geçirilmiş ve genişletilmiş hâlidir.

2 Öğr. Gör. Dr, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, hanife.cicekli@gop.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3082-9912

ğını vurgulayan Kozan (2012: 105) kültürdilbilimi “Bilimsel nesnesi kültür bilgilerinin taşıyıcısı olarak tanımlanan dil ile halkın hafızası olarak değerlendirilen kültür arasındaki etkileşim” olarak tanımlamaktadır. Bilişsel dilbilim alanının kurucularından Ronald Langacker’ın kültürel bilgi ve dilbilgisi arasındaki ilişkiyi vurguladığı bir açıklanmasında kültürdilbilim terimini ilk kez kullanmış olabileceğini belirten Sharifian ise kültürdilbilimi “Dil, kültür ve kavramsallaştırma arasındaki ilişkiyi inceleyen multidisipliner bir araştırma alanı (2017: 33)” olarak tanımlamaktadır.

Dil, farklı halkların kültürel gelenekleri, yasakları, normları, zihinsel kodları, kültürel anlamları gibi birçok kültürel olgunun kaynağı ve ifadesi hâline gelir. Bu tür dilsel ve kültürel olgular arasında, eski çağlardan beri ahlakın ve yasaların kaynağı olan tabuda yer almaktadır (Khairullina ve d., 2020). Toplum hayatında karşımıza çıkan bir kavram olan tabular, ait olduğu toplumun yazılı olmayan en eski yasaları olarak tanımlanabilir. Nitekim Wundt (1906: 308) tabuların tanrılardan daha eski olduğunu ve herhangi bir dinin olmadığı bir döneme dayandığını öne sürmektedir. Dilin insanları etkileyen ve yönlendiren bir gücü vardır. Bu güç erken devirlerde mitolojiden, astrolojiden, dinsel ve animist inançlardan etkilenecek tabulaştırma şeklinde kendisini gösterir. Özellikle bilinmeyene duyulan merak, korku ve bunların adlandırılmasıyla ilgili inançlar tabulaşmayı sağlamış, bu durum da dilde örtmecelerin doğmasına neden olmuştur.

Tabu terimi, *Dilbilim Sözlüğü*’nde “Polinezya kökenli³, temelde yasak şeyleri anlatmak için kullanılan bir terim. Sonraları daha kapsamlı bir anlam kazanmış kutsal, tehlikeli, ayıp, kirli şeyleri de anlatan bir terim olmuştur. Dil konusundaki tabular korku, incelik ve uygunluk başlıkları altında incelenebilir” (İmer, Kocaman ve Özsoy, 2011: 236) şeklinde açıklanmaktadır. Freud ise sözcüğün anlamını iki zıt yöne ayırır ve ilkinin “kutsal”, “kutsanmış”; ikincisinin ise “tekinsiz”, “tehlikeli”, “yasak” ve “kirli” anlamlarına geldiğini belirtir (2004: 22). Tabuların koyduğu yasaklar ve kısıtlamalar dinî veya ahlaki yasaklardan oldukça farklıdır. Tabu yasakları ve kısıtlamaları herhangi bir ilahi emre dayanmazlar. Tamamen o toplumun kendilerinin oluşturduğu ve uyduğu yasaklardır.

Tabular konusunda farklı bilim insanlarının çalışmaları ve sınıflandırmaları vardır. Thomas Northcote tabuları, (i) doğal ya da doğrudan, bir kişi ya da şeyin doğasında bulunan *mana*nın⁴ sonucu; (ii) iletilmiş ya da dolaylı, aynı şekilde mananın sonucu, ancak (a) edinilmiş ya da (b) bir rahip, şef ya da başka bir kişi tarafından empoze edilmiş; (iii) orta düzey (bir kadının kocasına tabi olması gibi) (1910: 337) şeklinde tasnif ederek onun farklı yönlerine göndermelerde bulunur. Alimjanova (2016: 180) ise tabu ve örtmeceleri kültürdilbilimsel açıdan dört ana

³ Bu sözcük, Polinezya dillerinden olan Tonga dilindedir. İlk olarak İngiliz kaşif Kaptan James Cook tarafından 1777’de literatüre kazandırılmıştır.

⁴ Northcote *mana* sözcüğünü “sihir” başlığı altında vererek “sihirli etki” anlamına geldiğini ifade eder (1910: 304).

başlık altında toplamaktadır: “1) Tematik tabular ve örtmeceler, 2) Dilsel tabular, 3) Davranışsal tabular ve örtmeceler, 4) Diğer tabu ve örtmeceler”.

Tabu ve örtmece gibi dilsel olguların temelinde mitler vardır. Mitler, halk kültürünün en eski anlatı ürünleridir. Kendisini, çevresini ve yaşadığı evreni anlamaya çalışan insan, anlamlandıramadığı her şey için mitik anlatılar oluşturma ihtiyacı duymuştur. Mitler, insanın dünyayı anlamlı kılmasına olanak sağlayarak kültürün düzenlenmesinde ve korunmasında önemli görevler üstlenir. Tabular ise kaynağını mitlerden alarak din öncesi dönemlerde insanlar için yasaklar ve kısıtlamalar oluşturarak toplum düzeninin devamında önemli bir etkiye sahip olmuştur.

Hemen hemen bütün toplumlarda ve kültürlerde cinsellik, çeşitli hastalıklar, inançlarla ilgili unsurlar ve ölüm gibi pek çok konu tabu olarak görülmekte ve bu konular dilde alternatif ifadelerle karşılık bulmaktadır. Toplumların sahip olduğu değer yargıları ve kavramlara bakış açıları oldukça farklılık gösterebilmektedir. Tabu konuları genel olarak benzerlik gösterse de örtmece ifadelerin oluşum yolları toplumların bakış açıları ve değer yargılarıyla şekillenerek çeşitlenmektedir (Çiftoglu Çabuk, 2015: 157-158). Bu da benzer durumlar için farklı topluluklarda farklı ifadelerin ortaya çıkışının nedenini açıklar. Tabulara bağlı olarak ortaya çıkan örtmece sözler dilde güzel adlandırma (*euphemisms*) ve kötü adlandırma (*dysphemisms*) olarak ortaya çıkabilmektedir. Allan ve Burridge’ın (1988: 15) güzel ve kötü adlandırmaları eş anlamlılık açısından değerlendirdikleri çalışmalarında, bu ifadelerin korku, hoşnutsuzluk ve eğlenme isteğiyle motive edildiklerini belirtirler. Türkçede hemen herkesçe korkulan ve doğal olarak bir tabu olan ölümü ifade etmek için hem güzel adlandırma hem de kötü adlandırmalardan yararlanır. Örneğin, sevilmeyen biri için *nalları dikti* ifadesi kullanılır, ancak bu ifadede mizahi bir söylem de vardır. Bu da birçok örtmece ifadenin aynı anda bu kategorilerin birden fazlasına girdiğini örneklendirmektedir.

Etnik dil bilincine ait mantıksal ve kavramsal unsurlar olan örtmeceler, tabulardan hareketle oluşan dilsel kullanımlardır. Örtmeceler toplumsal, ruhbilimsel ve dilbilimsel olmak üzere üç yönden ele alınmaktadır: “Toplumsal yön; temelinde toplumsal, özellikle ahlaki, dinî ve siyasi motiflerin yer aldığı örtmecelerdir. Ruhbilimsel açıdan, örtmecelerin söylenmek istenen düşünceyi yumuşatan bir etki uyandırdığı belirtilir. Dilbilimsel yön ise örtmecelerin kullanım koşulları, belirtileri ve bunların incelenmesiyle ilgilidir” (Alimjanova, 2016: 179).

Kadınla ilgili hemen her şey pek çok toplum ve kültürde tabu olarak kabul edildiği bu toplumlarda kadınlar kısıtlama ve yasaklarla karşılaşmışlardır. Kadınlar *Cadı, büyücü, şeytan* gibi kötü varlıklarla anıldığı için hemen her toplumda olumsuz yasaklamalara ve ötekileştirilmelere maruz kalmıştır. Bu yasaklama ve ötekileştirmelerin oluşmasında kadınlara yönelik mitler ve inanmaların etkili olduğu görülmektedir. Kadınların toplumda tabu olarak görülmesini Ziya Gökalp şu şekilde izah etmektedir: “İlkel toplumlarda kadın tekin değildir, ona yaklaşan, ya da dokunan erkeği çarpar. Eski toplumlarda kadının tabu olması birçok ekonomik ve hukuksal sonuçlar doğurmuştur” (1991: 301). Kadınların şeytani ve karanlık yönünü belirten yaradılış mitleri ve inanışları vardır. Bu mit ve inanışlar, kadının varlığını erkeğe dayandıran, yok sayan

bir dūřüncenin izlerini taşıdığından kadın için aşağılanan, hor gōrōlen, erkeğe bağımlı ve her zaman erkeğin bir adım gerisinde olan varlık gibi çeşitli dūřünüş biçimlerini ortaya çıkartmaktadır. Nitekim Yıldız Altın (2021:139) “Lebed Tatarlarına ait inanışta, Őeytanın erkek uyurken onun gōđsüne basması ve kaburga kemiklerinden birini yere dūřürerek kadının meydana gelişini” tanıklar.

Tabuların ortaya çıkışındaki sebeplerden biri de dinī otoritelerin kendi saygınlıklarını korumak istemesidir. Kadınların erkeklere nazaran mizaç olarak daha duygusal, kolay inanan ve gūvenen bir yapıda oluşu da zayıflık olarak gōrōlmektedir. Bu zayıflık, Hıristiyanlıkta kadının Őeytanın hilelerine kolaylıkla inanabileceği dūřüncesini doğururken İslamiyet’te ise kadınların verdiği beyanların doğruluğunun sorgulanmasına neden olmaktadır.

“Kadın” sōzcūđünün gōndergesel anlamı insan, kadın ve yetiřkindir ancak Leech (1981: 12) kadının psikososyal çađrıřımlarının “giriřken”, “anne igūdüsüne sahip”, “geveze”, “ařı-lıkta deneyimli”, “etek veya elbise giymesi” gibi belirli özelliklerde olabileceđini belirtir. Kadın sōzcūđünün bu çađrıřımları toplum içerisinde kadınlara yōnelik algılama biçimleri hakkında önemli bilgiler vermektedir. Ölçünlü dilde kadın sōzcūđü “Eriřkin diři insan, hatun, hatun kiři, zen.”, “Analık veya ev yōnetimi bakımından gereken erdemleri, becerileri olan.”, “Hizmetçi bayan.”, “Bayan.” (TS: 1148) anlamlarıyla verilmektedir. Sōzcūđün sahip olduđu bu anlamlar Tūrک toplumunun kadına olan bakıř açısını ve kadına yūklelediđi rolleri ortaya koymaktadır.

Tūrکlerin tarih boyunca benimsedikleri çeřitli inançlar ve yařam biçimleri birtakım kōltürel farklılıkları da beraberinde getirmiřtir. Din ve kōltür ekseninde ortaya çıkan bu farklılıklar kadın-erkek cinsiyet rollerinde ve bu rollerin algılanmasında da çeřitli deđiřiklikler meydana getirmiřtir. Eski Tūrکلerde gōrōlen Umay inancı ile *Orhun Yazıtı*larında devlet yōnetiminde hatunun sōz sahibi olması gibi pek çok bilgi Tūrک toplumunun dūnya gōrūřünde kadına verilen deđerin önemli gōstergeleridir. Kadınların Tūrک toplumundaki yeri ve önemini ortaya koyan bu yapı, İslam dinine geçiřle birlikte yeni kōltür çevresinden etkilenmiřtir. İslam dininin ataerkil bir anlayıřla yorumlanması ve uygulanması kadınlarla ilgili olumsuz yōnde bir deđiřimi beraberinde getirmiřtir. Gūner (2018: 9) “Orhun yazıtılarında kullanılan eril dil özelliklerini, DLT’de kadını ařađılayan ancak erkeđi yūcelten ifadeleri, Dede Korkut hikāyelerinde kadının ikincil konumda kalmasına dair cümleleri kanıt gōstererek Tūrک toplumunda kadınların cinsiyet rollerinin ve statülerinin bilinenin aksine bir konumda olduđunu” savunmaktadır. Ancak özellikle İslamiyet öncesi Tūrک toplumundaki kadın algısı ile ilgili verilerin azlıđı, bu konuda kesin genellemelerin yapılmasının öntüne geçmektedir.

Rásonyi (1963, s. 71) kadın adları üzerine yaptığı çalışmadan hareketle, Tūrک toplumunda kız çocuklarının doğumuna, onlara ad vermeye ilgili gelenek ve tasvirlerle çok az rastlanıldığını belirtmektedir. Kadın adlarının seçiminde erkek çocuklardaki gibi çocuğu kōtū ruhlardan koruyabilmek için çirkin adların verilirken; kız çocuklarına koruma amaçlı isimler yerine duy-

gu değeri olumlu isimler konulur. Bu durum kadınlara veya kız çocuklarına verilen değerin niteliğini de bir anlamda ortaya koymaktadır.

Türk kültüründe kadın, kendisine yüklenen birtakım görevlerle toplumda yer bulabilmektedir. Kadının çocuk doğurmak, çocuğa bakmak, erkeğe hizmet etmek ve aile içi sorumlulukları yerine getirmek gibi bir dizi görevi bulunmaktadır. Kadına yüklenen görevler de dilde tabuların ve buna bağlı olarak örtmecelerin oluşumunda etkilidir. Paşahoğlu (2017: 97) Türk- Rus kültüründe kadın kavramını kültürdilbilimsel olarak incelerken özellikle kalıplaşmış dil birimlerinde kadın kavramının ele alınmış şekline yer vermekte ve somutlaştırmaktadır. Kadının, kalıplaşmış dil birimlerinden biri olan atasözlerinde yasaklara, kısıtlamalara ve aşağılamalara (*Yuvayı dişi kuş yapar, Kızını bırakırsan ya davulcuya varır ya zurnacıya, Baba vergisi görümlük, koca vergisi doyumluk* gibi) maruz kaldığı çok açık bir şekilde görülmektedir.

Çalışmada tabular ile tabuların dilsel ifadeleri olarak ortaya çıkan örtmecelerin sosyo-kültürel yönüyle toplumda ortaya çıkış nedenlerinin tanımlanması ve kültürdilbilimsel bir olgu olarak incelenmesi amaçlanmaktadır. Bu incelemede, dil materyallerinin tespitinde temel kaynak olarak *Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü* kullanılmıştır. Ayrıca çeşitli ağız araştırmalarından da yararlanılmıştır. Ağız araştırmalarının seçilmesinde çalışmamızın kapsamı dikkate alınmış ve bu doğrultuda belirli sayıda kaynak seçilmiştir.

2. Anadolu Ağzlarında Kadınlarla İlgili Tabu ve Örtmecelerin Kültürdilbilimsel Açısından İncelenmesi

Toplumun kültür ve inançlarından yararlanarak/beslenerek üretilen tabu ve örtmeceler önemli dilsel veri olmalarının yanında kaynağını dil ve kültür kombinasyonundan alan etnik ve kültür dilbilimsel veriler de içermektedir. Kadın cinsiyeti ve bu cinsiyetle ilişkilendirilen cinsellik ile kadının fiziksel özellikleri, biyolojik durumları, davranışları, düşünceleri, medeni durumları ve toplumca kabul görmeyen, utanma duygusunu içeren pek çok konu dilde tabu olarak görülmekte ve örtmecelerle ifade edilmektedir.

Alimjanova (2016) kadınlarla ilgili tabuları dilsel tabular içerisinde değerlendirirken; Kasmıoğlu (2022) tabuları *sürekli* ve *geçici* olmak üzere ikiye ayırmakta ve kadınlarla ilgili tabuları (lohusalar, âdet gören kadınlar, hamileler, avcılar) geçici tabular olarak sınıflandırmaktadır.

Türk dilinin söz varlığı içerisinde kadınlara ilgili geniş bir söz varlığının olduğunu Çağatay (1963), Pilancı (2002), Uçar (2013) ve Güner (2018) gibi çalışmalar ortaya koymaktadır. Kadınlara ilgili söz varlığının oluşumunda Anadolu ağzlarının oldukça zengin bir söz varlığıyla katkı sağladığı görülmektedir.

Uçar (2013: 2465) *Derleme Sözlüğü*'nde kadınlara ilgili söz varlığını “ Kadının akrabalık isimleri, toplum içerisindeki yeri, kullanmış olduğu eşyalar, kadının eşiyle münasebetinden kaynaklı olumlu-olumsuz adlandırmalar,...” vb. gibi başlıklar altında tasnif ederek inceler. Bu da Anadolu Ağzlarında kadınlara ilgili söz varlığının kapsamının oldukça geniş olduğunu gös-

termektedir. Bu sebeple çalışmamızda kadınlarla ilgili değerlendirmeye alınan dil unsurları genellikle tabu kaynaklı örtmece sözler (güzel ve kötü adlandırmalar) arasından seçilmiştir.

Tespit edilen dilsel verilerin müşterekliklerine göre Anadolu Ağızlarında “Kadınlar” ile ilgili tabu ve örtmeceler; “*Kadının Cinsiyetiyle İlgili Adlandırmalar*”, “*Kadının Cinselliğiyle İlgili Adlandırmalar*” “*Kadınlarla İlgili Olumlu Adlandırmalar*”, “*Kadının Hamileliği ve Doğurganlığıyla İlgili Adlandırmalar*”, “*Kadının Evliliğiyle İlgili Adlandırmalar*” alt başlıklar altında incelenmiştir.

2.1. Kadının Cinsiyetiyle İlgili Adlandırmalar

Ağızlarda kadın cinsiyet rolleri için *kadın, karı, eş, hanım* için çeşitli adlandırmalar vardır. Bu adlandırmalarda kadın cinsiyetinin yüklendiği sorumlulukların ön plan çıkartıldığı gözlemlenmekte ve bu sorumluluklar olumlu ve olumsuz yönde güzel ve kötü adlandırmalarla dilde kendine yer bulmaktadır.

Anadolu ağızlarında kadın cinsiyetinin aile kurumunun koruyuculuğu ve evin yükümlülükleri yanında erkeğin soyunu devam ettiren ve çocukları yetiştiren, terbiye eden gibi belirli roller yüklendiği de görülmektedir. Anadolu ağızlarında kadınlara yönelik *eksikli, eksik etek, kaşık düşmanı, dişi galek, kanayak* ... gibi örtmece ifadelerin kullanılması kadın cinsiyetine karşı kısıtlamaların olduğunu ve kadının hep erkeğin gölgesinde kalan zayıf, felaket kaynağı olan bir varlık olarak yansıtıldığının göstergesidir.

Ağızlarda “kadın” cinsiyeti için *asâtek* (T.) (DS I: 341), *asik~ asikli* (T.) (DS I: 343), *çarpan (III)* (T.) (DS II: 1083), *cıvr* (<cıvı ‘yans.’) (DS II: 943), *çorbacı* (Far.) (DS II: 1271), *dişehli* (<T. + Ar. ehli) (DS, II: 1521), *dişi galek* (DS II: 1524), *eli ayağı kısa* (T.) (DS III: 1714), *ece (I)* (T.) (DS III: 1659), *saçkesik* (T.) (DS V: 3509), *tışıruu* (T.) (DS V:3929), *yenge* (T.) (DS VI: 4247), *katın* (T.) (DS IV: 2684), *evrat* (Ar.) (DS III: 1813), *kanayaklı (I)* (T.) (DS IV: 2620), *hakıra* (Ar.) (DS III: 2254) dil unsurları kullanılmaktadır.

Ağızlarda “karı, eş, hanım” için *ayle~ äyile* (Ar.) (Kırıkkale) (Haşimi, 2016:582); (Balıkesir) (Mutlu, 2008: 661), *başa* (T.) (DS I: 549), *baş yoldaşı* (T.) (DS I: 567), *gaşık düşmanı* (T.) (DS III: 1934), *arkadaş* (T.) (DS I: 325), *eş* (T.) (Erzincan) (Sağır, 1995: 436), *tülübaş* (DS V, 4011), *yanaşlı* (T.) (DS VI: 4162), *karı-ğā* (T.) (Balıkesir) (Mutlu, 2008: 676), (Diyarbakır) (Erten, 1994:175), *küldöken* (T.) (DS IV: 3027), *dudu (III)* (Far.) (DS II: 1595), *ev uşağı* (T.) (DS III: 1818), *billa* (T.) (DS I: 666) dil unsurları kullanılmaktadır. Bu örtmece ifadelerin kullanılmasında Türklerde eşlerin birbirlerinin ve en yakın akrabalarının adlarını söylememe/söyleyememe geleneğinin etkili olduğu söylenebilir.

2.2. Kadının Cinselliği İle İlgili Adlandırmalar

Hemen her toplumda kadının cinsel anlamda saflığı, masumiyeti önemlidir. Türk toplumunda kadının cinsel anlamda kendini muhafaza etmesi, *iffet, namus, ar, bakirelik, kızlık* gibi sözcüklerle dilde kendine yer bulmuştur. Bu kullanımlar kadının cinsel davranışlarında uyması

gereken birtakım ahlaki kuralları içeren çeşitli anlamlar içermektedir. Ölçünlü dilde “ Bir toplum içinde ahlak kurallarına ve toplumsal değerlere bağlılık, iffet.” anlamında **namus** (Ar. nāmūs) (TS: 1630); “Cinsel konularda ahlak kurallarına bağlılık, sililik.” anlamında **iffet** (Ar. iffet) (TS: 1048); “Utanma, utanç duyma.” anlamında **ar** (Ar. ‘ār) (TS: 121); sözcükleri doğrudan kadın cinsiyetiyle ilişkilendirilerek bir tanım ortaya koymasa da ahlaki değerleri ve kuralları içeren bu davranışlar ve tutumlar toplumsal ve kültürel olarak kadın cinsiyetine kodlanmıştır. Namus kavramının oluşumunda da kültürel sosyal kurallar etkili olmakta ve bu kurallardan gelişmektedir (Uğurlu Sakallı ve Akbaş, 2013: 79).

Toplumlarda cinsellikle ilgili neredeyse bütün konular tabu haline gelmiştir. Ancak özellikle kadın cinselliğinin daha ön plana çıktığı görülmektedir. Ağızlarda kadınların ilk cinsel deneyimlerini yaşayıp yaşamaması ile toplumun dinî ve ahlaki değerlerini olumsuz yönde etkilediklerine inanılan “ahlaksız kadınlar” tabu konuları olarak gösterilebilir.

Dilde cinsel ilişkiye hiç girmemiş kadınlar için kullanılan *bekâret* ve *kızlık* Türk toplumunda tabulaşmış konulardandır. Kadının taşıdığı belirli sorumluluklara bağlı olarak evlilik dışı bir cinsel birliktelik veya deneyim yaşaması toplum tarafından hoş karşılanmamakta ve kadın dışlanmaktadır. Anadolu ağızlarında da bu konuyla ilgili dilde kötü adlandırmalar üretilmektedir. Kadının evlilikten önce cinsel bir deneyim yaşaması hoş karşılanmazken erkeğin çoğu zaman bu deneyiminin mazur görülmesi veya takdir görmesi toplumda kadınlara karşı var olan olumsuz cinsiyetçi yaklaşımın bir sonucudur.

Anadolu ağızlarında “bakir olmayan kız, kızlığı bozulmuş” anlamında **açık (IV)** (T.) (DS I: 58), **delik~dellük (III)** (T.) (DS II: 1412), **anasının kızı** (T.) (DS I: 253), **dıbsız** (T.) (DS II: 1480), **aleste (II)** (<İtal. allesta) (DS I: 211) dil unsurları kullanılmaktadır. Buna göre “bekâret” durumunu ifade eden bu kullanımlar kötü adlandırmalardır.

Anadolu ağızlarında “ahlaksız kadınlar, hayat kadınları, kötü yola düşmüş kadınlar” için **abla** (T.) “ahlaksız kadın (DS I: 23), **addırık** (T.) “orospu, kahpe” (DS I: 65), **andız (III)** “iffetsiz kadın, orospu, kahpe” (DS I: 261), **bandırmalı** (T.) “orospu, hafif meşrep kadın” (DS I: 519), **attırgan** (T.) “cinsel isteklerini açığa vurmuş, isterik kadın” (DS I: 373), **ayağı dışarı~ayağı bozuk~ayağı garıncalı~aya dışarı~ayah karısı** (T.) “kötü yolda kadın” (DS I: 398), **alaşa (III)** “kötü kadın, orospu, oynak, cilveli” (DS I: 199-200), **ayakcı karısı** (T.) “kötü kadın” (DS I: 400), **babuş (I)** (T.) “kötü kadın (argo)” (DS I: 454), **bazlamaç (II)** “kötü kadın” (DS I 589), **dövdürgen** (T.) “kötü kadın” (DS II: 1592), **eteğine eğri** (T.) “kötü kadın” (DS III: 1796), **gızmış** (T.) “kötü kadınlar için kullanılır” (DS III: 2071), **gotügara** (T.) “kötü ahlaklı kadın, fahişe” (DS III: 2018), **guvan** (T.) “kötü ahlaklı kadın” (DS III: 2203), **kayış** (T.) “kötü kadın” (DS IV: 2702), **başdışarı (I)** (T.) “evli olup da orospuluk yapan kadın (DS I: 559), **eskilik** (T.) “kadının ahlaken düşük olması” (DS III: 1785), **kaynaşık** (T.) “yosma, oynak kadın” (DS IV: 2706), **faşlak** (< faş ‘yans’) “kötü kadın” (DS III: 1839), **fayşa** (< Ar. fahişe) “kötü kadın, fahişe” (DS III: 1840), **ferzek~ferzenk** (<?) “kötü kadın, fahişe” (DS III: 1847), **fıfık (IV)** “fahişe, kötü kadın” (DS III: 1851), **galek (I)** (Ar.) “kötü kadın ya da halkın kötü tanıdığı kadın” (DS III: 1900), **gehbe** (Ar.) “gözü dışarıda, kötü kadın” (DS III: 1971), **aşkar**

(<Ar. aşkarā) “edeatsız kadın” (DS I: 358), **gurmança** (T.) “ahlaksız, kötü kadın” (DS III: 2060), **güvende** (T.) “kötü yola düşen kadın” (DS III: 2470), **çadı** (<Far. cādū) “kötü huylu kadın” (DS II: 1032), **kaltak** (<?) “kötü kadın” (DS IV: 3115), **bingil bingil** (<bing ‘yans.’) “oynak kadın” (DS I: 667), **çaça~ çaca (I)** (<Yun. tsatsa) “genelev işleten, kötü yol gösteren kadın” (DS II: 1031), **çapaklı (I)** (T.) “ahlaksız kadın” (DS II: 1073), **çaşarat** (< çaş + Ar. avret) “ahlaksız, kötü kadın” (DS II: 1085), **çeldiğe** (<Erm. çit’ig) “küçük yaşta düşen kadın” (DS II: 1118), **çiltik (III)** (<Erm. çit’ig) “düşen kadın” (DS II: 1221), **çingir~ cingir (I)** (<çing ‘yans.’) “fahişe” (DS II: 1228), **fiddirik** (< fit ‘yans.’) “oynak, hoppa, hafif kız ya da kadın” (DS III: 1863), **gışgi~ fişki~ fişirdek** (< Yun. phouski) “ahlaksız, arsız, yapışkan (genellikle kadın ya da kızları aşağılamak için)” (DS IV: 4505), **hingişmek** (< hing ‘yans.’) “ahlaken hafif kadınların uygunsuz hareketlerde bulunması” (DS III: 2387), **hoşu~ hoşuk (II)** (<?) “kötü kadın” (DS III: 2417), **huvarta** (<?Far. huvār) “yasa ve törelere aykırı cinsel ilişki kuran kadın ya da erkek” (DS III: 2446), **kantik** (<?T.) “oynak, hoppa kadın” (DS IV:2629), **kattereli** (Ar.) “oynak kadın” (DS IV: 2686), **kişkilli (I)** (<?) “oynak, kötü kadın” (DS IV: 2887), **kös-nük (I)** (T.) “kötü kadın, isterik kadın” (DS IV: 2976), **leçer (I)** (Far.) “arsız kadın, kötü kadın” (DS IV: 3070), **lepez (III)** (< lep ‘yans.’) “kötü kadın” (DS IV: 3074), **losura** (<?) “oynak, arsız kadın” (DS IV: 3089), **mandalı kırık** (<Yun. mantal +T.) “kötü kadın” (DS IV: 3121), **minnoş (I)** (< Fr. mini) “hoppa kadın” (DS IV: 3203), **orusbu** (< Far. rüspi) “erkeklerle para karşılığında cinsel ilişki kuran kadın” (DS VI: 4617), **önlük (V)** (T.) “kötü kadın” (DS V: 3343), **saltak** (<T. ‘sal-’) “kötü yolda olan kadın” (DS IV: 4669), **seçme** (T.) “kötü yolda olan kadın” (DS V: 3566), **sürpene** (T.) “kötü yolda olan kadın” (DS VI: 4716), **tekeseş (I)** (T.) “hoppa kadın” (DS VI: 4769), **telek** (T.) “kötü yola düşmüş kadın” (DS VI: 4750), **tensuz** (Far.) “kötü (kadın için)” (DS V: 3882), **timbilti (II)** (< ting~ting ‘yans.’) “oynak, hafif kadın” (DS V: 3935), **tülüngü** (<? T.) “utanmaz, sıkılmaz, edepsiz, şirret (kadın için)” (DS V: 4011), **vereğan** (T.) “kötü kadın, hoppa” (DS VI: 4097), **yağır (VI)** (< T. yāğ ‘kirli, pis’) “hoppa, kötü kadın” (DS VI: 4122), **yaltak (I)** (T.) “kötü yola düşmüş kadın” (DS VI: 4152), **yarık (II)** (T.) “kötü yolda olan kadın” (DS VI :4185), **yoylu (I)** (T.) “kötü kadın” (DS VI: 4303), **zerzek** (<?) “hoppa kadın” (DS VI: 4365), **zilli (I)** (T.) “ahlaksız, hoppa kadın” (DS VI: 4389) dil unsurları kullanılmaktadır.

2.3. Kadınlarla İlgili Olumlu Adlandırmalar

Annenin çocuk ve aile ekseninde gelişen görev ve sorumlulukları vardır. Anadolu ağızlarında kadınla ilgili olumlu adlandırmalarda kadının anneliği ve sosyal hayat içerisindeki rollerinin ön plana çıkarıldığı görülmektedir. Annelerin şefkatli, fedakâr ve sevgi dolu olmaları gibi olumlu özelliklerinin bütün kadınlara sirayet etmesi arzu edilmektedir. Anadolu ağızlarında da bu duruma istinaden annelik özelliğini yansıtan olumlu adlandırmalar görülmektedir.

Ağızlarda “annesi ahlakında, annesine çeken, annesi” gibi anlamında **abaç** (T.) (DS I: 5), **anaç~ anaş (V)** (T.) (DS I: 246), **anaç yapılı** (T.) (DS I: 247) sözcükleri kullanılmaktadır.

Ağızlarda “hamarat” anlamında **atlı gibi** (T.) “hamarat kadın” (DS I: 371), **avrathık** (T.) “iyi ev kadını, evi iyi yönetme, çekip çevirebilme yeteneği” (DS I: 391), **köyveni** (T.) “iyi ev kadını, evine iyi bakan kadın” (DS IV: 2985), **evdireği** (T.) “evini iyi çekip çeviren, idaresini bilen kadın” (DS III: 1802) dil unsurları kullanılmaktadır.

2.4. Kadının Hamileliği ve Doğurganlığıyla İlgili Adlandırmalar

Hamilelik, doğum ve lohusalık sürecinde, toplumda kadına yönelik bazı tabuların oluştuğu söylenebilir. Kadının soyu devam ettirmesi yani çocuk sahibi olması ve annelik vazifesini yerine getirebilmesi gibi özellikleri hem eşi hem de her ikisinin ailesi için önemlidir. Toplumda kadını aşağılayan ve ötekileştiren “dul kadın”, “çocuğu olmayan veya çocukları yaşayamayan kadın”, “çok nikâh görmüş kadın/Birkaç kere nikâhlanmış kadın”, “evlenmesi çok gecikmiş, evlenememiş kız” gibi ifadeler vardır. Kadının bu niteliklerini öne çıkarmak için kullanılan örtmecelere bakıldığında, toplumda kadınların kutsuz kişi/kutsuz kadın (Kalafat, 2022: 111) olarak nitelendirildiği görülmektedir. Hamileliğin insanların zihninde cinsel bir çağrışım uyandırmaması, kadının hamilelik sürecindeki fiziksel değişimlerinden dolayı hasta olarak görülmesi ve lohusalık sürecinde tıpkı menstrüal dönemdeki gibi olması vb. durumları kadının murdar ve pis olarak nitelendirilmesine neden olmaktadır. Kadının dünyaya bir varlık getirmesini kapsayan bütün bu süreç toplumda tabu olarak görülmekte ve bu durum örtmecelerle ifade edilmektedir.

Ağızlarda “gebe” anlamında **üzeri yüklü~üzerli** (T.) (DS VI: 4087), **gargın (II)** (T.) (DS III: 1924), **gümanlı** (DS III: 2221), **doğurgeç~doğurucu** (T.) (DS II: 1539), **aylı günlü** (T.) (DS I: 425), **ağır ayaklı** (T.) (DS I: 91), **göde (I)** (DS III: 2123), **gövdeli** (T.) (DS III: 2167), **hunnacı ~kunnacı** (T.) (DS III: 2443), **iki canlı** (T.) (DS VI: 4523), **türük (III)** (T.) (DS V: 4014) gibi örtmece dil unsurları kullanılmaktadır.

2.5. Kadının Evliliğiyle İlgili Adlandırmalar

Evlilik iki cinsiyetin mutlu bir birliktelik süreceğine dair verdikleri bir ahittir. Ancak bu ahit, karşılıklı veya tek taraflı olarak bozulabilir. Evlilik birliğinin kadın tarafından sonlandırılmak istenmesi -özellikle erkek egemen toplumlarda- kabul görmemektedir. Kadının evlendikten sonra boşanması/eşinden ayrılması öncelikle kadının ailesi tarafından kabul görmez. Çünkü kadının boşanmış olması yani dul olması toplum nezdinde ahlaki anlamda olumsuz bir yaklaşımı/yaftalamaları da beraberinde getirecektir. Türk kültüründe kadının evliliğinde “baba evinden beyaz gelinlikle çıkıp kefenle geri dönmek” gibi kabul/tabu bulunmaktadır. Tabu olarak görülen bu durum dilde örtmecelerle (kötü adlandırmalarla) ifade edilmektedir.

Anadolu ağızlarında ise “dul kadın, boşanmış kadın” anlamında **başiboş** (T.) (DS I: 558), **duleksik** (T.) (DS II: 1598), **dullama~ dulapa** (T.) (DS II: 1598), **celep (IV)** (<Ar. celeb) “bağlanmayan, başı boş”; “boşanmış, dul kadın” (DS II: 878) dil unsurları kullanılmaktadır. Boşanmış kadınları belirten bu kötü adlandırmalar toplumda bu kadınlara karşı olumsuz bir algının olduğunu göstermektedir.

3. Sonuç

Türk kùltüründe kadın sosyal, dini, siyasi ve ahlaki yani her anlamda yasaklamalara maruz kalmış ve kısıtlanmıştır. Kadının görevi temelde aile ilişkilerini düzenlemek ve yürütmek olarak belirlenmiştir. Bu görevler yanında annelik ve ev hanımlığı da yükümlülükler arasındadır. Çalışmada tespit edilen örtmece sözlerden *orbacı, dişi galek, gaşşık dişmanı, küldöken, ev uşağı* (kötü adlandırmalar); *anaç-anaş, anaç yapılı, evdireği, baş yoldaşı* (güzel adlandırmalar) gibi kullanımlar kadının aile içerisindeki bu sorumluklarını belirtmektedir.

Aile kurumunun koruyuculuğu ve evin yükümlülükleri kadının üzerindedir. Kadının, evinin sorumlulukları yanında erkeğin soyunu devam ettiren ve çocukları yetiştiren bir kimliği de vardır. Çocukları yetiştirmesi, terbiye etmesi kadının taşıdığı annelik vasfının önemini ortaya koymaktadır. Kadının taşıdığı bu sorumluluklara bağlı olarak evlilik dışı bir cinsel birliktelik veya deneyim yaşaması, erkeğin himayesi dışına çıkması gibi durumlar toplum tarafından hoş karşılanmamakta ve böyle bir eylemde bulunan kadın toplumdan dışlanmaktadır. Anadolu Ağızları'nda kadının yüklendiği bu sorumluluğu dışına çıkan kişileri adlandırmak için *açık, delik-dellük, dibsiz, ayağı dışarı~ ayağı bozuk, alaşa, ayakcı karısı, dövdürgen, eteğine eğri, gızmuş* gibi örtmece sözlere (kötü adlandırmalar) başvurulmuştur. Bu ifadelerin aynı zamanda cinsiyetçi bir söylem ürünü olduğu söylenebilir.

Anadolu'da kadınlar ve kız çocukları ataerkil bir toplum içerisinde varlık göstermeye çalışırlar. Kadınlar kendilerini, baba evinde babasına, evlendiğinde ise kocasına tabi olma zorunluluğu içerisinde hissetmektedir. Bu boyun eğme ve itaat kadının kendi kişiliğini oluşturmasına fırsat tanımamaktadır. Kadınlar evlenene kadar yani baba evinde namusunu korumak zorundadır, çünkü baba evinden telli duvaklı bir şekilde çıkmak, baba ve ailesi için onur meselesidir. Kadının, kocasının evine girdikten sonra boşanması/eşinden ayrılması genellikle ailesi tarafından kabul edilmez. Çünkü kadının dul olması toplum nezdinde ahlaki anlamda olumsuz bir yaklaşımı da beraberinde getirecektir. Kadına yönelik bütün bu olumsuzluklara ve yasaklamalara rağmen kadının hep susması istenmiştir. Kadın her ne yaşarsa yaşasın susmak ve sabretmek zorundadır. Çünkü erkekler için kadının makbulü güzel ahlaklı (yani susan) olanıdır. Çalışmada *başıboş, duleksik, dullama~ dulapa, celep* gibi örtmece sözler (kötü adlandırmalar) evlilik birliğini yürütememiş kadınlara toplumun bakış açısını göstermektedir.

Evlilik birliği içerisinde erkeğin eşine karşı sevgi/saygı göstermemesi/gösterememesi, çocuğunu sevmemesi/sevememesi, aile yemeklerine katılmaması, eşinin ailesine karşı söz söyleyememesi gibi durumlar da kadın kimliğinin yok sayıldığını kanıtlamaktadır. "Kadının sırtından sopayı, karnından sıpayı eksik etmemek" ifadesinde kadının sadece soyun devamlılığını sağlayan, ev işlerini yapan, sorgulamayan yani itaat eden, sürekli ahlaki anlamda terbiye edilmesi gereken bir varlıkmış gibi yansıtılmaktadır.

Türk kùltüründe kadın mitlerde iyilik ruhu ve hayat verici özelliğiyle karşımıza çıkan Umay'la kutsallaştırılmıştır. Ancak kùltürel ve dini etkilenmelere bağlı olarak kadınlara lanetli, kötü, felaketler getiren .. gibi birçok olumsuz vasıflar yüklenmiştir.

Hanife YAMAN

Çalışmada tabularla motive edilen örtmece ifadelerin Anadolu'da yaşayan insanların kadın algısını yansıttığı görülmektedir. Bilimsel ve teknolojik ilerlemeyle birlikte tabuların zihinsel ve etik temelleri değişse de insanların düşünce dünyasında bu yasakların korunduğu söylenebilir. Çalışmada kullanılan dilsel verilerin büyük bir kısmının 1932-1960 yıllarında derlenen verilerle hazırlanan *Türkiye Halk Ağzından Derleme Sözlüğü* temelli olması kadınlarla ilgili yasakların ve algının genellikle o dönemde olumsuz yönde olduğunu ortaya koymaktadır. Ancak bu durumun günümüzle kıyaslandığında çok değişmediği hatta toplumdaki kadına yönelik şiddet olaylarına bakıldığında daha da olumsuz bir yöne evrildiği de rahatlıkla söylenebilir.

Kadın kavramı, bütün kültürlerde genellikle aynı şekilde algılanmakta ancak toplumların siyasi -sosyal – ahlaki yapısı, dini inançları, değerleri ve gelenekleri kadın kavramını yorumlama şekillerinde farklılaşmalara neden olmaktadır. Çalışmadaki dilsel verilerde genellikle kadınıla ilgili tabu konusu oluşturulan başlıklar ve buna bağlı olarak ortaya çıkan örtmece sözler değerlendirilmeye alınmıştır. Dilsel veriler örtmece üst terimi altında güzel adlandırma ve kötü adlandırma başlıkları altında verilmiştir. Dilsel verilerde örtmece sözler yanında kadını aşağılayan, ötekileştiren argo ifadeler de yer verilmektedir. Çünkü bu argo ifadeler örtmece sözlerin oluşmasında rol oynayan etkili unsurlardandır. Çalışmada kadınlarla ilgili argo ifadeler ve kötü adlandırmalar aynı kategori içerisinde verilmiştir. Anadolu ağzlarında örtmece ifadelerin genellikle kötü adlandırma kategorisi içerisinde olduğu belirlenmiştir. Kötü adlandırmalarda *çorbacı, dişi galek, eli ayağı kısa, saçikesik, kanayaklı, hakıra, gaşşık düşmanı, küldöken, ev uşağı, başboş, duleksik, celep, ağır ayaklı, açık, delik-dellük, anasının kızı, dibsiz* gibi dil unsurlarının kullanılırken; güzel adlandırmalarda ise *anaç~anaş, anaç yapılı, evdireği, baş yoldaşı, dudu* gibi dil unsurlarının kullanıldığı tespit edilmiştir.

Anadolu ağzlarında kadınlarla ilgili tabular ve örtmecelerin kültürdilbilimsel incelenmesi sonucunda da kadınların sosyal, dini, siyasi ve ahlaki açıdan yasaklamalara maruz kaldığı ve kısıtlandığı belirlenmiştir.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Bu makale için etik kurul izni alınmasına gerek yoktur. Araştırma ve yayın etiğine uygun hareket edilmiştir.

Yazarların Makaleye Olan Katkıları

Makale tek yazarlıdır.

Destek Beyanı

Araştırma herhangi bir kurum veya kuruluş tarafından desteklenmemiştir.

Çıkar Beyanı

Makale tek yazarlıdır. Herhangi bir çıkar çatışması yoktur.

Kaynaklar

- Allan, K. ve Burridge, K. (1988). Euphemism, dysphemism, and cross-varietal synonymy. *La Trobe Working Papers in Linguistics*. V.1 (1), p. 1-16.
- Alimjanova, G. M. (2016). *Karşılaştırma Kültürdilbilim. Dil-Kültür-İnsan*, (Çev. S. Uçar ve Ş. Aktay), Ankara: Gazi Kitabevi.
- Çabuk Çiftoğlu, A . (2015). Türkçede Örtmece Sözlerin Oluşum Yolları. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4 (5),136-160.
- Çağatay, S. (1963). Türkçede “Kadın” İçin Kullanılan Sözler . *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, 10, 13-49.
- Çotuksöken, Y. ve Ziya Gökalp (1991). *Türk Uygarlığı Tarihi*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Erten, M. (1994). *Diyarbakır Ağzı: İnceleme, Metinler, Sözlük*. Ankara: TDK Yayınları.
- Freud, S. (2004). *Totem and Taboo* (2nd ed.). Routledge.
- Güner, N. (2018). Türkçenin Kadınla İlgili Söz Varlığı. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Haşimi, A. (2016). Kırkkale İli Ağızları (İnceleme-Metin-Sözlük). Yayımlanmamış Doktora Tezi. Kırkkale: Kırkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- İmer, K., Kocaman, A. ve Özsoy, A. S. (2011). *Dilbilim Sözlüğü*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yay.
- Kalafat, Y. (2022). Kişioğlu'nun Er Kişi Kadın Kişi Yapılanmasında Alplığın Mistik Boyutu Aranabilir Mi?. Türk Dünyasında Alp Kadın Uluslararası Sempozyumu, Gazi Üniversitesi Türk Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi e-Bildiri Kitabı.
- Kasimoğlu, S. (2022). Türk Kültüründe Doğumla İlgili Tabular ve İşlevleri. *Folklor Akademi Dergisi*, 5 (2) , 483-495.
- Khairullina, R. K., Fatkullina, F. G., So, Q., & Lin, Z. (2020). Taboo As A Linguistic And Cultural Phenomenon. In & D. K. Bataev (Ed.), *Social and Cultural Transformations in the Context of Modern Globalism» Dedicated to the 80th Anniversary of Turkeyev Hassan Vakhitovich*, vol 92. European Proceedings of Social and Behavioural Sciences (pp. 1969-1975). European Publisher. <https://doi.org/10.15405/epsbs.2020.10.05.259>.
- Kozan, O. (2012). Rus ve Türk Gazetelerindeki Haber Başlıklarının Kültürdilbilimsel Çözölmesi. Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Leech, G. (1981). *Semantics: The Study of Meaning*. Penguin.
- Mutlu, H. K. (2008). Balıkesir İli Ağızları (İnceleme-Metinler-Sözlük), Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Hanife YAMAN

- Paşahoğlu, C. (2017). “A Comparative Linguoculturological Analysis: “Woman” Concept in Russian and Turkish Linguocultures (on the Basis of Russian and Turkish Languages)”, 4th International Symposium on Asian Languages and Literatures Proceedings (p.64-104). Aurangabad: Dr. Babasaheb Ambedkar Marathwada University Global Art Publications.
- Pılancı, H. (2002). Anadolu Ağızlarında Kadın İçin Kullanılan Sözcükler Üzerine Bir İnceleme. *Kadın Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 71-82.
- Rásonyi, L. (1963). Türklükte Kadın Adları. *TDAY-Belleten*, 63-87.
- Sağır, M. (1995). *Erzincan ve Yöresi Ağızları (İnceleme-Metinler-Sözlük)*. Ankara: TDK Yayınları.
- Sharifian, F. (2017). Cultural Linguistics. *Ethnolinguistics*, 28, p. 33-61.
- TDK (2009). *Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü*. (6 Cilt). Ankara: TDK Yayınları.
- Thomas, N. W. (1910–11b). ‘Taboo’, *Encyclopaedia Britannica*, 11th ed., 26, 337.
- Türkçe Sözlük*. (1998). Ankara: TDK Yayınları.
- Uçar, M. (2013). Anadolu Ağızlarında Kadının Söz Varlığına Dair Bir Tasnif Denemesi. *Turkish Studies*, 8 (9), 2465-2485.
- Uğurlu Sakallı, N. ve Akbaş, G. (2013). Namus Kültürlerinde “Namus” ve “Namus adına Kadına Şiddet”: Sosyal Psikolojik Açıklamalar, *Türk Psikoloji Yazıları*, 16 (32), 76-91.
- Wundt, W. (1906). *Mythus und Religion, Teil II* (Völkerpsychologie, Band II), Leipzig.
- Yıldız Altın, K. (2021). Kadın ve Şeytan: Güney Sibirya Sahası Türk Halk Anlatıları Üzerine Bir İnceleme. *Folklor/Edebiyat*, 129-146.

Extended Summary

The relationship between language and culture has given rise to the field of cultural linguistics, which studies language units containing elements of culture. Cultural linguistics is an interdisciplinary science that studies the cognitive structures that allow us to understand the inexpressible content of linguistic units and that we use to construct knowledge about trans linguistic phenomena. Taboos and euphemisms are linguistic phenomena that reflect the characteristics of a people's mythology, practices, psychology, lifestyle, religion, culture and worldview and need to be analyzed.

The concept of woman has been the subject of research for all cultures and disciplines (mythological, sociological, psychological, etc.). Women are mostly subjected to prohibitions in the society they live in and these prohibitions reveal taboos and euphemisms in the context of culture and language. Although there are changes in the way the concept of woman is perceived in Turkish culture, it is noticeable that women generally maintain their characteristics such as the protector of the family institution, the person who does housework and motherhood. In addition to these characteristics, the prohibitions on women's illnesses, pregnancies and physical characteristics in Anatolia show a more traditional attitude towards women.

In this study, by drawing a perspective on the place of women in Turkish culture, the concept of "woman", one of the linguistic taboos, will be discussed in the sample of Anatolian Dialects. Factors such as the way the concept of woman is handled in terms of prohibitions, the use of euphemisms related to women, the beliefs of the society about women, and the social and cultural structure will be examined. In addition, the characteristics of the taboos and euphemisms related to the concept of woman in Anatolian Dialects will be revealed.

The study was based on the *Derleme Sözlüğü* (Compilation Dictionary) and various dialect studies in Turkey. In the linguistic data obtained, it was determined that many issues related to women are considered taboo. These data were analyzed under the subheadings of "Nomenclatures Related to Women's Gender", "Nomenclatures Related to Women's Sexuality", "Positive Nomenclatures Related to Women", "Nomenclatures Related to Women's Pregnancy and Fertility", "Nomenclatures Related to Women's Marriage". Information about the origins of the identified linguistic data was also provided. A total of 72 linguistic elements were identified in the study. The origins of the identified linguistic elements are Turkish (50), Arabic (11), Persian (5), Greek (2), Armenian (2), Italian (1), French (1).

When taboos related to women are analyzed, one of the sexual taboo subjects is the menstrual period of women. Since women's menstruation (menstruation, menses) is a frightening situation for the society, women have been subjected to prohibitions on many issues related to their participation in social life. These prohibitions have also brought along the belief that women are dirty, unclean beings during these periods. The fact that the number of linguistic elements listed under the heading of women's sexuality in the study is higher than the other headings proves that negative names against women are more intense in language. In particular, labels such as "*ahlaksız kadın* (immoral woman), *kötü kadın* (bad woman)" were used to indicate the moral degeneration of women.

The marital status of women is also a taboo subject. In Anatolian dialects, the marital status of women is reflected in the expressions "widow, divorced woman". After a woman's marriage, if she has lost her husband, she is married off to one of her husband's brothers (levirate) to prevent her from leaving the family to which she has become a bride. This situation, which is morally difficult for both men and women, is caused by the idea that a woman should not return to her father's house after marriage under any circumstances. The fact that women or girls do not have the authority to speak and make decisions about their own lives is related to the fact that women are seen as a commodity. Because in Anatolia, women are married off by their families with financial expectations such as bride price/dairy money.

It is seen that women primarily assume the identities of mother and wife in society. Since these identities reveal the importance of women in society, it has been observed that there are generally positive names related to this identity in the language. In the study, the positive names for women that meet the meanings of "*hamarat* (crafty), *şefkatli* (compassionate), *merhametli* (merciful)" bear witness to this idea.

The Turkish woman, who appears in myths with the spirit of goodness and life-giving characteristic, was sanctified with Umay. In Turkish culture, which evolved from a matriarchal to a patriarchal structure, the perception of women, which was initially glorified, changed over time. It is possible to see the results of this change in linguistic data. Depending on cultural and religious influences, many negative attributes such as "*lanetli* (cursed), *kötü* (evil), *felaketler getiren* (bringing disasters)" have been attributed to women.

Hanife YAMAN

As a result of the cultural linguistic analysis of taboos and euphemisms related to women in Anatolian dialects; it has been determined that women are subjected to social, religious, political and moral prohibitions and restrictions. It has been determined that the main duty of women is to organize and carry out family relations. In addition to these, motherhood and homemaking are also among the obligations of women.

The concept of woman is generally perceived in the same way in all cultures, but the political, social, moral structure, religious beliefs, values and traditions of societies cause differences in the way they interpret the concept of woman.